

ális jelentésstruktúrát szervez maga köré: az alakok és az építmény, az ember és a tér viszonyának finom hálózata vonja be az egész színjátékot, lírai képekké formálódva. A mai tartalmakat, a mindennapiságot direkt módon is hangsúlyozza az építmény mögött körbefutó háttér: egy mai bérház gangjának stilizált képe.

Az időnként becipelt trónszéken kívül más tárgy nem is szerepel a térben, de ez a díszletelem is mindig jelentésteli, illetve változó jelentéseket hordoz. Henrik király eltiprásának jelenetében például a vörös trónról asszociálhatunk jogtalanul, vagyis vérell szerzett trónra; a trón kedvéért (legalábbis lelki-szellemi értelemben) apagyilkos fiúra; a király szavaira, hogy az ifjú Henrik „az én vérem” - s a fiába vetett bizalom meg-csúfolása végső sebet ejt a királyon stb.

Kerényi József díszlete, illetve annak elemei tehát nem csupán azért jók, mert önálló jelentésük van, szépek és vizuális egységet teremtenek, hanem azért is, mert szervesen beépülnek a színjáték s a darab kontextusába; e díszlet nélkül az előadás nem lenne az, ami, viszont maga a díszlet sem válna élővé e szövevényen kívül.

Szakács Györgyi jelmezei eléggé egyes képet mutatnak - mai stílusú s divatú ruhák s az egyéb jelentések (palást, színszimbolika stb.) keverednek. Ezek a ruhák egyszerre kívánnak jelezni maiságot, foglalkozást, rangot, lelkiállapotot, szituációt, de ebből inkább valami kavalkád kerekedik, mintsem kitapintható jelentésvonalatok.

Darvas Ferenc érzékletes zenéje kitűnő hangulati egységet teremt a vizuális elemekkel. A dinamikus cselekménybonyolítás, a színpadilag hosszúra nyúló mű pergő ritmusú előadhatósága Schwajda György dramaturgiai munkáját di-cséri.

Füst Milán: Negyedik Henrik király (miskolci Nemzeti Színház)

Dramaturg: Schwajda György. Díszlet: Kerényi József m. v. Jelme: Szakácsi Györgyi. Zene: Darvas Ferenc. Rendező: Szőke István.

Szereplők: Bregyán Péter, Tímár Éva, Ittes József, Szirtés Gábor, Matus György, Mucci Sándor, Gáspár Tibor, Fráter Kata, Sallós Gábor, Fehér Ildikó, Teizi Gyula, Varga Tamás, Bánó Pál, Simon Éva, Mátyás Jenő, Hídvégi Elek, Teszár László, Abrahám István, Szegedi Dezső, Lakatos István, Sárkány János, Baranyi Péter, Csabai János, Pécskay Tibor, Krivjánszky István, Papp Györgyi, Kádár Edit, Farkas Szilvia, Balogh Katalin.

FÖLDES ANNA

Egy kurtizán élete - mint korunk tükre

Moldova György drámája a Radnóti Színpadon

Hiszek Moldova György tehetségében, és hiszek a színházi kritika hivatásában is. Ezt a szokástól eltérően azért kell hangsúlyozni, mert *Az élet oly rövid* című játékot, Moldova könnyű kézzel színpadra eresztett luftballonját nem nagyon érdemes a drámapírálókat mérlegére helyezni. Ez lehet az oka, hogy a megjelent méltató, jobbára elégedett bírálatoknak csak odavetett félmondataiból derül ki, hogy azért a bírálók tudván tudják, hogy a darab nemigen üti meg az elemzésre érdemes művek mértékét. Azt hiszem, nem árulok el titkot, ha megírom, amit többen kerülgetnek, hogy ehhez hiányzik a mű súlya, a vállalkozás igénye. Lehetne persze ágyúval is veréb-re lőni - szoktunk is néhanap -, de mi-nek? Csak azért, hogy Moldova igazolva lássa korábbi elhatározását, hogy jobban teszi, ha diplomás dramaturgként, minden rábeszélés ellenére - távol marad a színpadtól? Vagy hogy megint csak bizonyosodjék: a párbeszédekben bonyolított riport - terjedelmétől függetlenül - nem dráma, és a közhely idézőjelben is, jeles színészek tolmácsolásában is - közhely marad? Ezért, őszintén szólva, nem érdemes a közönséggel szembeke-
rülni, nem érdemes az erős kritikai vé-nával, vitriolos pennával rendelkező szerző érzékenységet megbántani.

Miért mégis a kísértő kényszer, megint csak szembenézni a szerző sikert ígéro kudarcával?

Az ezt megelőző Moldova-bemutató, a *Titkos záradék* előadása után többen azzal mentegették az író, hogy a történelmi blaszfémia, Hitler feltámasztása, a barnaizmus komédiája is másként hatna, ha nem a Nemzeti Színház színpadán kapott volna nyilvánosságot. S lám, a kritika nem falra hányta a maga borsó-készletét: *Az élet oly rövid* premierjére a Nagymező utcában, a hajdani Pódium kabaré helyiségében került sor. Csakhogy ebben az azóta valószínűleg többször is átalakított színházteremben jelenleg az egyetlen magyar irodalmi színház, a Radnóti Miklós Színpad működik... Igaz, az előcsarnokban látható fotók és tablók modelljei - Arany Jánostól Kosztolá

nyiig - már régóta hozzászokhattak ahhoz, hogy, mondjuk, Miskolczi Miklóssal *társbérletben* kaptak otthont Budapesten, közös repertoárban szerepelnek, és Moldova György, ha nem is érettségi tétel, de benne van a „spenótban” .

Valójában azonban a *Titkos záradék*kal sem az volt a legnagyobb baj, hogy nem a Mikroszkópban játszották. Moldova eleve rossz nyomon indult el, amikor a haló poraiból feltámasztott diktátor véres kezébe adta azt a görbe tükröt, amelyben kortársainkat, honfitársainkat láttatta, amikor egy magyar faluban ját-szódó jelenkori történetben a vádlottból tanúvá minősített Hitlerre ruházta a társadalmi katalizátor szerepét.

Az új darab nem kevésbé frivol, de ehhez képest igazán ártatlan ötletre épül: korunk görbe tükrét ezúttal egy „tisztességutalány”, a budapesti „number one” mutatja fel. Az ő életrajzában sűrűsödik és tükröződik az elmúlt harminc esztendő története. Ez a megközelítés kétségkívül frappáns. Ha találkoztunk is már történelmünkkel alulnézetben, ennyire alulról még soha nem szemléltük a felülvételt. A kaméliás hölgyek egyébként általában nem túlságosan hosszú életűek, és ősi mesterségük gyakorlásába is ritkán szel bele olyan közvetlenül a történelem, mint Tischler Editébe. Ez a történelmileg determinált pályakép mégsem tűnik teljesen önkényesnek. Elfogadható, hiszen egy magyar kurtizán karrierjéről szól. Edit minden kortársa tudja, hogy e nemzedék tagjainak sorsát, a mi sorsunkat, sokkal közelebből és közvetlenebbül meghatározta a történelem, mint például a velünk egyidős amerikai kisembereket. „A Történelem az államférfiak és a hadvezérek magántulajdoná, az Élet azoké, akik végig merték élni” - vallja Moldova a darab kommentárjában, mintegy megcáfolva ezzel azt, ami az invokációból (és a színpadi játékból is) következik: „Sorsából (mármint Editéből) úgy néz vissza ránk az utolsó harminc év magyar élete, mint törött üvegcserepből a magas ég.”

Amikor a függöny felmegy, Tischler Edit már hátat fordított mozgalmas mesterségének. Ötvenedik születésnapját tisztes gyári dolgozóként ünnepli, az életében fontos szerepet betöltő, hajdan is-mert és szeretett férfiak egy maroknyi, válogatott csapatának társaságában. A kompániát nem a véletlen, nem is a nosztalgia sodorta össze, hanem a nosztalgiaidivatból hasznát húzni szándékozó „alkotó” ötlet. A Rendező, aki ugyan-

csak biblikus közelségből „ismerte” Editet, dokumentumfilmet szeretne forgatni a kurtizán-sztár életéből.

Ez a tény - Moldova tanúvallomása szerint - majdnem megfelel a valóságnak. A témát, Edit sorsának színopszát, Zsombolyai János operatőr és filmrendező (a Radnóti Színház bemutatójának rendezője) szállította az írónak. Az általa magnóra vett, személyes vallomásból - Edit önéletrajzából - Moldova először egy rádiójátékot írt, azután egy (a Rakéta 1984. V-VI. számában olvasható) nagyobb terjedelmű riportnovellát.

Javíthatatlan filozófként utólag nekiveselkedtem és elolvastam. Nem kellett hozzá különösebb erőfeszítés: kisregénynek a pesti Pompadour története jóval szórakoztatóbb, pergőbb, talán még hitesebb is, mint a színpadon. Pedig minden -- ugyanaz. Csak éppen az ötvenhárom éves Editet nem ünneplik korábbi életének folyamatos tanúi és alkalmi szereplői. Azaz -- nincs keret. De nem is hiányzik. Azután Edit kincset érő lakáskulcsa nem az iráni külügyminiszter, hanem egy a lakáshivatalban dolgozó lovagjának ajándéka. Strici-szeretőjét, börtönben szerzett férjét, Mártonffy Eörsöt még Borbély Eörsnek hívják; vetélytársnője és tapasztalt pályatársnője, Magda pedig karrierje betetőzéseként nem Lengyelországba megy férjhez (hogy a színészeknek módjuk legyen még a lengyelországi élelmiszergondokról is eltréfálkozni!), hanem egy amerikai magyarhoz. A prózai anyagban nem szerepel a színpadi játékot indító rádióközlemény a hazai áremelkedésről: s az olvasó ily módon kimarad a „Zeitstück”-ök mindenkor húsbavágó, de vesztélytelen, aktuális reflexióiból.

De ami a felsorolt eltéréseknél lényegesebb: újságot olvasás közben talán könnyebben átsiklik a szemünk a szereplők helyzetéhez, alkatahoz illő közhelyeken, mint amikor ugyanezt megjelenítve, lassítva, néhol zenekísérettel nyomatékositva halljuk. Az utcalány kezdeményezte divatos flaskajáték - amit ki mással játszhatna, mint szeretőjével, az iráni külügyminiszterrel, és az őrzésére kirendelt biztonsági tiszttel! - villanásnyi ötletnek elmegy, de a színpadon, menetenként *eljártszva* kiábrándítóan unalmas. Nem tűnik sokkal eredetibbnek, mint a hegedűtokban szállított mákosészta ismerős panelhumora. Elképzelhető, hogy a bárokban - vagy legalábbis a csehókban - még ma is el lehet sütni a felkínált italválaszték ra azt a poént, hogy „mind-

Moldova György: Az élet oly rövid (Radnóti Miklós Színház). Pécsi Ildikó (Edit) és Keres Emil (Miniszter) (Iklády László felv.)

egy, mit hoz, csak ártson!”, de a színpadról ugyanez a közhely már eléggé nehezen tolerálható. (A sors iróniája, hogy a cikk megírása óta egy másik magyar darabban is megpróbálták elsütni!)

Moldovának igaza van: Tischler Edittől valóban nem lehet azt kívánni, hogy túlságosan sokat értsen az őt környező világból. Elég, ha rájön, hogyan lehet minél simábban kiszabadulni az olajszagú gépek, hajnali felkelések köznapi világából. Ila felismeri, hogy annak, aki boldogulni akar, nem a főnökkel, hanem a főnök főnökével kell lefeküdni. Tanulékonságára vall, ha egy édes-bús filmből lekopírozza az ismerkedés ősi trükkjét, és nem dohányzó létere sikerül egy tüzkö nélküli öngyújtóval magához édesgetnie a szikrát kínáló gavallérokat. De Edit - prima fenekének és fifikájának hála - ennél többre is képes. A mosogató mellől egykettőre a kávéfőző placra kerül, majd gátlástalan fellépésének köszönhetően, tévedésből az iráni külügyminiszter ágyába.

Perditaregény természetesen nem létezhet igaz szerelem nélkül. Editet is eléri a végzete. Érzelmait - pechére és a séma szerint - egy jóvágású stricire pazarolja, aki egyáltalában nem gátolja őt kurtizánkarrierjének kibontakoztatásában. Bár Moldova kommentárja Edit sorsában csak az „Eletet ígérte, a színpadi játékban mégis jelen van a „történelem”. A szerzőn kívül a hang-kulisszákat felhasználó rendezőnek és a színpadra vetített képeket, dokumentumokat összeállító Keleti Évának is gondja van rá, hogy képben, hangban, híradóban. vagy korfestő slágerben rendre fel-felvillanjon az ötvenes évek termelési agitációja, az olvadás korszaka,

sőt Rákosi és Nagy Imre vitája is. Mindez azonban Edit regényének csak a háttere. Személyes részt a történelemből hősünk 1956-ban kap. Szeretője, „két »f« ipszilonnal” mit is tehetne más, mint hogy striciből vadászkalapos, ávó-sokat kergető ellenforradalmárrá lesz. A háttérben géppuskaropogás, vetített képeken a történelem tragikus katalizmája, s közben, a cselekmény előterében Edit és Magda egy pesti szállodában rekedt svéd focicsapat kielégülését szolgálja. A csúcsgalamb a hölgyeket is csúcsgalambba hozza, s talán ezért is fogadják minden lelkesedés nélkül Eörs tanácsát, aki önző érzelmi és üzleti érdekből disszidálásra biztatja őket. A menni vagy maradni kérdésére Edit megint csak egy jól. választott közhellyel felel. hogy tudniillik szívesen disszidálna ő, ha „magát itthon hagyhatná”. De engedelmesen felül a vonatra.

A szereposztás szimmetriája, sémája megköveteli, hogy Edit korábbi (ávós) szeretője, Borisz a nehéz időkben a barikád másik oldalán játssza a maga szerepét. Így azután a veszély órájában ki-kimegmutathatja a maga érző szívét: Edit betyárbecsületből, barátságából saját szeretője elől is menedéket nyújt az ávósoknak, akinek azután a történelem nagyon hamar módot, lehetőséget kínál a viszonzásra. Mert a határnál elkapják a disszidálni készülő lányokat, s csak Borisznak köszönhető, hogy a kínos intermezzo után ott folytathatják ősi mesterségüket, ahol ötvenhat előtt abbahagyták. Csak közös szeretőjük, stricijük hiányzik. Mártonffy Eörsnek ugyanis börtönben kell felelnie az ellene felhozott vádakra.

Edit szerelme azonban nem ismer akadályt. Amikor kiderül, hogy a foglyok

feleségeit különleges előjogok illetik meg, elhatározza, hogy végre hozzá-megy Eörshöz. A kiskaput természetesen megint csak Borisz keresi meg számára. Tanácsai szerint a lány terhesnek vallja magát, és így különleges engedéllyel, a börtönben házasságot köt (képzelt) gyermeke atyjával. Borisz nagyvonalúságában, talán a titkos BM-lakáson töltött pásztorórákra vagy a veszélyben kölcsönkapott pincéráruhára emlékezve, még az anyakönyvvezető tisztét is elvállalja. Bicska Maxi menyegzője sem lehetett ennél fényesebb. Es a kézfogó után megkezdődhet a strici-férjéhez (lélekben) hűséges feleség újabb hőstette. Most már - hogy csomagokra, ügyvédekre, úriasszonynak illő mosómedve-bundára is írathat - újra van miért, kiért áruba bocsátania magát. A cél pedig nemcsak a politikában szentesíti az eszközt. Edit prózában és dalban is tudunkra adja, hogy az ő lelke minden kalandban, minden ágyban tiszta maradt.

Az élet azonban - Moldova szerint is - meglehetősen rövid, és idővel minden mesterségbe bele lehet fáradni. Editnek, a „number one”-nak még ahhoz is volt esze, hogy ne várja meg, amíg a szám-sor végére kerül, hogy évei és kilói számának gyarapodásakor természetesen visszavonuljon a változó hotelszobákból saját lakásába, az idegen ágyakból a gyárba, pontosabban a kávéfőzőgép mellé. Csak a pályafutásáról tervezett filmhez nem fülk a foga.

Egy kritikusa megdicsérte Moldovát - joggal -, hogy a perditaromantika érzélgősségét, a kísértő giccset az ironikus feldolgozásmóddal, sajátos humorával visszajára fordította. Ahhoz azonban, hogy ezt a bőven áradó humort igazán élvezni és értékelni tudjuk, nem ártott volna a meglévőnél valamivel nagyobb eredetiség. A tragikum és a komikum soha nem állt ellentétben egymással, a huszadik század színpadán pedig - Beckett-től Mrozekig és Örkényig - szinte uralkodóvá lett a végletek ütköztetése. A Radnóti Színpadon azonban mintha a szereplők harsányan előadott régi viccekkel, kabarétréfákkal közömbösítenék a tényeket, könnyű slágerekkel nyomnák el a háttérből kiszűrődő sirató-éneket. Tévedések elkerülése végett: nem a dokumentumdrámák hitelességét és a tragédiák fenségét, hanem a játék különböző elemei között kialakított izléses egyensúlyt és harmóniát vagy a szuggesztív diszharmoniót hiányoljuk.

Zsombolyai János mindent elkövetett,

hogy a Radnóti Színpad nem túlságosan tágas színpadán filmszerű mozgalmasságot teremtsen, teret és levegőt varázsoljon a hősök köré. Jó arányérzékkel törekszik arra, hogy a musicallé tágított riportnovella különböző alkotóelemei megfelelően érvényesüljenek. Moldova György - Döme Zsolt fülbemászó zenéjére komponált - humoros songjai közül egyik-másik talán túl éli a darabot.

Az előadás sikerének kulcsa az abszolút főszerepet játszó színésznő kezében van. Pécsi Ildikó tehetségéről, tragikai erejéről és vérbő humoráról már annyit (és olyan őszinte meggyőződéssel) írtam, hogy talán elhihető, érte mondom és nem ellene: Tischler Edit nem az ő szerepe. Nem mintha nem tudná bravúrosan „megcsinálni”, de a darab szerkezetéből következő visszatekintés olyan terheket rak rá, amelyek egyszerűen el-vonják a színész és a néző figyelmét magáról a szituációról. Nyersebben szólva: Pécsi Ildikónak jelenlegi szilfidnek semmiképpen nem nevezhető természetével el kell hitetnie, hogy hamvas aszfalt-virág, nőisége teljében sugárzó démon. A színésznő temperamentuma, énekhang-ja, mozgása minderre változatlanul alkalmas, de még így sem könnyű az elő-adás nagy részében elfeledtetnie az éveket és a kilókat, az alkat és a szerep diszharmoniját. Igaz, hogy a felidézett, harminc év előtti események nem közvetlen jelenként, hanem az emlékek tükrében peregnek a színpadon (hiszen Tischler Edit ötvenedik születésnapján idézi fel hajdan volt önmagát), de a mese és a színpadi jelenetek nagy része mégis a „number one -ról” szól. Szerencse, hogy Pécsi Ildikó tehetsége, beleélő-készsége, humora és öniróniája megóvját attól, hogy ott is nevetést ébresszen, ahol az dramaturgiai szempontból nem kívánatos. De vajon szabad-e egy ilyen tehetséget kitenni annak, hogy minden este a szakadék szélén játssza végig szerepét?

A többiek egész este lelkes igyekezet-tel statisztáltak Pécsi Ildikónak. Gordon Zsuzsának (Magda) még nála is keményebben meg kellett küzdenie az igazán nem testére, alkatára szabott szereppel. Ha játékaért nem, hát színészi alázataért, öniróniájáért minden elismerést megérdemel. Balázsovits Lajos (Mártonffy Eörs) és Dobák Lajos (Lojzi főpincér) semmiben sem térnek el szerepük jól bevált sémájától. Az entellektüel Balázsovitsnak és talán még érdekes próbatétel, de Dobák Lajos álmából ébresztve is éppen ennyire „főpincéri” lenne, mint

most a színpadon. Mindketten profi biztonsággal játsszák el azt, aminek átélésére a darab amúgy sem ad lehetőséget. Keres Emil nyársat nyelt Vendégéről viszont könnyebb elhinni, hogy thüringiai matematikatanár vagy holland banktisztviselő, mint azt, hogy iráni külügyminiszter. A Boriszt játszó Simon Péter és a Filmrendező Somhegyi György alakja és alakítása oly jellegtelen, hogy szinte már a ruhatárban megfedkezünk róluk. Patkánynak (Verdes Tamás) egyetlen nagyjelenete van, de az eléggé hálás ahhoz, hogy megnevettesse a közönséget.

A nagy kérdés nem az, hogy maradandó mű-e *Az élet oly rövid*. Nyilván-valóan Moldova sem annak szánta. Meg is jegyzi a darabban kapcsolatos Új Tükör-beli cikkében: „Ha bukás lesz, borítson mindent jótékony feledés, ha siker, visszatérünk az ügyre.” Nem kell jósnak lenni ahhoz, hogy előlegezzük: ez a darab alighanem siker lesz, mert a szórakoztatóipar használható, épkezláb termékeire egyre nagyobb az igény és a kereslet, a jelek szerint, ha nem is haladja meg, de mindenképpen egyensúlyban van a kínálattal. Piacorientált kultúrpolitikánk tehát akár eredménynek is könyvelheti el, ha a Radnóti Színpad (bizonyára sokszor) megtelik, amikor *Az élet oly rövidet* játsszák. (Nem is szólva a Radnóti Színpad gazdasági vezetőiről, akiknek válláról biztosan sok gondot levez a bevétel.) Gondot inkább csak a Moldova-darab sikerének az előzménye és a következménye okoz. Hogy a *Negyven prédikátor* és az *Akiket a mozdony füstje megcsapott* írója, a valóság szenvedélyes, kiváló kutatója, a remek mesélő és még jobb riporter itt és így keresi - akár a népszerűséget, akár a honoráriumot; irodalmi színpadunk viszont a fennmaradását biztosító közönségsikert. Ez a probléma azonban máris nagyon messzire vezet, és az élet - mint Moldovától újólag megtudtuk - rövid. De arra talán lenne idő, hogy a színházi közönség egy - aggasztóan széles - rétegének egyre erőteljesebb ízlésdiktatúrájával egyszer érdemben is vitatkozzunk.

Moldova György: *Az élet oly rövid (Radnóti Miklós Színpad)*

Dramaturg: Gelléri Ágnes. *Díszlet, jelmez:* Szakácsi Márta. *Zene:* Döme Zsolt. *Rendező:* Zsombolyai János m. v.

Szereplők: Pécsi Ildikó, Gordon Zsuzsa, Simon Péter, Balázsovits Lajos m. v., Dobák Lajos, Keres Emil, Wohlmut István, Verdes Tamás.